

**M. F. AXUNDOV ADINA MİLLİ KİTABXANADA
MÜASİR İNFORMASIYA TEKNOLOGİYALARININ TƏTBİQİ
(elektron resursları və elektron məlumat bazalarından
istifadə qaydaları)**

A.V. HƏSƏNOVA
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının magistrantı

Məqalədə Milli Kitabxananın elektron resurslarından və elektron məlumat bazalarından istifadə yolları öz əksini tapmışdır. Həmçinin məqalədə kitabxananın elektron resursları haqqında məlumat verilmişdir.

Açar sözlər: *Milli Kitabxana, elektron resurslar, elektron məlumat bazaları*

Cəmiyyətin həyatına informasiya texnologiyalarının daxil olması, eyni zamanda, informasiya cəmiyyəti yaradılması yolunda respublikamızda həyata keçirilən tədbirlər kitabxana işinin də elektron sistemina keçirilməsini vacib şərt kimi qarşıda qoyub.

İnformasiya kommunikasiya texnologiyalarından istifadə edilməsi fərdi biliklərin ictimallaşması – kollektiv təfəkkürün formalaşması üçün misilsiz imkanlar yaradır, biliklərə və informasiyaya əsaslanan yeni tipli cəmiyyəti formalaşdırır.

Son illər Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin qurulması istiqamətində görülən işlər sırasında kitabxana işinin təşkili, idarə edilməsi, xüsusən oxuculara informasiya xidmətində formalaşmış iş üsullarına, kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsinə, müasir texnologiyaların tətbiq edilməsinə başlanılması, dövlətin kitabxana işi sahəsindəki siyasətinin prioritet istiqamətinə çevrilmişdir.

Müasir dövrdə kitabxana işi ölkədə cəmiyyətin informasiyalaşdırılmasında mühüm atributlardan biri kimi getdikcə mürəkkəbləşən, müasir texnologiyalara əsaslanmaqla yeniləşən fəaliyyət sahəsi kimi formalaşmaqdadır. (2, s.7)

XX əsrdə Azərbaycan mədəniyyətinin ən böyük uğurlarından biri çoxşaxəli kitabxanalar şəbəkəsinin və bu şəbəkənin baş, aparıcı kitabxana – informasiya müəssisəsi olan M. F. Axundov adına Milli Kitabxananın yaranıb təşəkkül tapması olmuşdur.

1990-cı illərin sonlarından başlayaraq Azərbaycan Milli Kitabxanasında informasiya – kommunikasiya texnologiyalarının kitabxana işinə tətbiqinə başlanılmışdır. 1998-ci ildə Soros Fondunun və Avrsiya Fondunun qrantları əsasında Internet zəlin açılması ilə ilk

addımlar atılmışdır. Respublikada kitabxanada ilk internet zalı məhz M.F. Axundov adına Milli Kitabxanada yaradılmışdır.

2000-ci ildə isə yenə də həmin ictimai təşkilatların qrant vəsaiti hesabına Milli Kitabxanada ilk Tədris Mərkəzi təşkil olunmuşdur. ABŞ səfirliyinin, Soros və Avrsiya fondlarının maliyyə dəstəyi ilə ABŞ-ın VTLS korporasiyasının məxsusi kitabxanalar üçün işləyib hazırladığı Virtua programının tətbiqi ilə elektron kataloqun tərtibinə hazırlıq işlərinə başlanılmışdır. Bu layihənin kompüter avadanlıqları və texniki təminatı Soros Fondu tərəfindən, proqram təminatı isə Avrsiya Fondu tərəfindən həyata keçirilmişdir.

Milli Kitabxanada dünyanın ən böyük və zəngin kitabxanalarında daha çox tətbiq olunan VTLS-Virtua sistemi həyata keçirilən kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılmasına, oxucu sorğularının virtual rejimdə ödənilməsinə və ödənilən arayışların tam şəkildə məlumat bazasında saxlanması şərait yaradır və onların təkrar istifadəsinə imkan verir. Virtua avtomatlaşdırılmış idarəetmə sisteminin tətbiqi kitabxanaya daxil olan yeni ədəbiyyat haqqında oxuculara operativ məlumat verilməsi məsələsinə də həll etmişdir.

Milli Kitabxana ABŞ-ın Beynəlxalq Təminat Təşkilatı ilə müqavilə bağlayaraq Avrsiya Fondunun maliyyə dəstəyi ilə VTLS/VIRTUA-nın tam kompleksini almışdır. Bu proqram elektron kataloqun tərtibində elektron kitabxananın təşkilində, kitab fondunun komplektləşdirilməsində milli bibliografyanın və respublikanın bütün kitabxanalarının toplu elektron kataloqunun yaradılmasına qədər bütün proseslərin avtomatlaşdırılmasına imkan verir. (5, s. 172)

İnformasiyanın, kompüterin insanların məişətinə daxil olduğu, onların gündəlik həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrildiyi bir zamanda, oxucuların zaman və məkan problemi olmadan lazımı informasiyanı əldə etməsinə, müasir tipli informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə bilavasitə iş və yaşayış yerlərindən dünyanın ən zəngin informasiya mənbələrinə daxil olaraq lazımı informasiyaları operativ şəkildə almalarına şərait yaratmaq istiqamətində M. F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında son illər ərzində məqsədyönlü işlər görülür. Bütün bu işlərin nəticəsi olaraq Milli Kitabxananın veb saytının, elektron kataloqunun və elektron kitabxanasının yaradılması təmin edilib və oxucuların istifadəsinə verilib, kitabxanada məsafədən virtual metodik metoddan istifadə olunur.

2004-cü ilin martında Milli Kitabxanada digər kitabxana – bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması işlərinə start verilmişdir. Lakin bütün bunlar külli miqdarda vəsait tələb etdiyindən müvəqqəti işlər dayandırılmışdır.

Xeyli hazırlıq və təcrübi işlər aparıldıqdan sonra 2006-cı ilin mayında Milli Kitabxananın veb – saytının və elektron kataloqunun təqdimat mərasimi olmuşdur. Respublikada ilk kitabxana saytı və elektron kataloqunun təqdimatı beynəlxalq ekspertlərin, respublika kitabxana ictimaiyyətinin və mətbuat nümayəndələrinin iştirakı ilə olmuşdur. 2006-cı ilin mayından Milli Kitabxananın saytı vasitəsilə bir sıra beynəlxalq məlumat bazalarında birbaşa axtarış aparmaq imkanı əldə edilmişdir.

2008-ci ilin dekabrından isə ölkə mətbuatının tammətnli analitik elektron – məlumat bazasının yaradılmasına başlanılmışdır. Yəni 100-ə yaxın qəzet və jurnalda dərc olunan materialların tam elektron matnləri mövzu və predmetlər üzrə qruplaşdırılaraq Milli Kitabxananın elektron kataloqunun analitik məlumat bazasına daxil edilir. Bununla da artıq kitabxananın saytı 100 min nəfərə çatan virtual oxucuları nəinki dövrü mətbuat materiallarının bibliografik təsvirlərini, hətta onların tam elektron mətlərini də kitabxananın saytı və elektron kataloqu vasitəsilə açıb oxuya biləcəklər. (5, s. 176)

Milli Kitabxananın oxuculara və kitabxanalara təqdim etdiyi son yenilik onun lokal kompüter şəbəkəsinə daxil olan kitabxanaların milli kitabxananın elektron çatdırılması sisteminin tətbiqindən ibarətdir.

Milli Kitabxanada informasiya texnologiyalarının tətbiqi strukturunda dəyişikliklərə də səbəb olmuşdur. Milli Kitabxananın strukturu tamamilə yenidən qurulub. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunan yeni strukturda müasir dövrün tələbləri ilə səsleşən bir sıra yeni şöbələr “Elektron informasiya xidməti”, “Kitabxana – bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması və informasiya texnologiyaları”, “Elektron resurslarının yaradılması”, “Kitabxanaların təlim və tədris mərkəzi”, “Kitabxana siyasəti və metodiki rəhbərlik”, “Analitik elektron məlumat bazasının yaradılması”, “Elektron dissertasiya fondunun təşkili və ondan istifadə” şöbələri və bir sıra yeni bölmələr yaradılıb. (5, s. 183)

Milli Kitabxananın fəaliyyətində Analitik Elektron Məlumat Bazasının Təşkili şöbəsinin rolu çox olmuşdur. Yeni yaranmış Analitik Elektron Məlumat Bazasının Təşkili şöbəsində işlər kitabxanada qısa müddətdə tətbiq olunmuş avtomatlaşdırılmış kitabxana proqramına uyğun olaraq aparılır. Şöbəyə 80 adda dövrü mətbuat daxil olur. Şöbənin başlıca məqsədi və vəzifəsi dövrü mətbuat sahifələrindən respublikamıza aid Azərbaycan və rus dillərində olan məqalələri - Respublikanın ictimai-siyasi və mədəni həyatında baş verən hadisələri, əlamətdar günləri, elmin müxtəlif sahələrinə, iqtisadiyyata, kənd təsərrüfatına və s. sahələrə aid materialları (Azərbaycan Respublikasının Qanunları, Sərəncamlar, Fərmanlar, Azərbaycanda mədəni quruculuq, mədəni əlaqə, kitabxana işi, muzey işi, turizm, tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması, kino,

musiqi, rəssamlıq, heykəltəraşlıq və s.) araşdırmaqdan, kitabxananın “Elektron kataloq”unda əks etdirməkdən ibarətdir. Şöbə bu xidməti vasitəsilə xarici ölkələrdə, respublikamızın ayrı-ayrı şəhərlərində, rayonlarında və kəndlərində Milli Kitabxananın saytı vasitəsilə insanların gündəlik məlumatlanmasını asanlaşdırır. (5, s. 173)

Şöbə 2009-cu ildə respublikamıza dair və ümumi xarakterli məqalələrin Azərbaycan və rus dilində 25864 (bundan 21434 məqalə Azərbaycan dilində, 4430 məqalə rus dilində), 2010-cu ildə Azərbaycan və rus dilində 27841 (bundan 21825 məqalə Azərbaycan dilində, 6016 məqalə rus dilində), 2011-ci ildə respublikamıza dair və ümumi xarakterli məqalələrin Azərbaycan və rus dilində 38168 (bundan 29289 məqalə Azərbaycan dilində, 8879 məqalə rus dilində), 2012-ci ildə isə şöbə il ərzində respublikamıza dair və ümumi xarakterli məqalələrin Azərbaycan və rus dilində 34628 (bundan 26478 məqalə Azərbaycan dilində, 8150 məqalə rus dilində) analitik-bibliografik yazını “Elektron kataloq”un məlumat bazasına daxil etmişdir. (3)

Milli Kitabxanada bu işin həyata keçirilməsi nəticəsində müxtəlif mövzuları özündə əks etdirən elektron məlumat bazaları yaradılmışdır. Bu bazalar haqqında kitabxananın saytı vasitəsilə informasiya əldə etmək olar.

Milli Kitabxananın elektron məlumat bazasına elektron kitabxana linki (keçid) vasitəsilə daxil olmaq olur. Burada Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri, şair, yazıçı, ictimai-siyasi xadimlər və başqalarının həyat və yaradıcılığı, kitabları, şəkillərindən ibarət fotoalbom və videogörüntülər elektron versiyada istifadəçilərə təqdim edilir. Eyni zamanda saytın ana səhifəsinin sağ və sol tərəfində “Xocalı soyqırımı”, “Heydər Əliyev Fondu”, “Azərbaycan kitabxanaları”, “Bunları unutmaq olmaz. Qan yaddaşımız”, “İşğal altında olan torpaqlarımız bizi çağırır”, “Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Milli Kitabxananın birgə “Bərpanəş” layihəsi”, “Azərbaycanın hüquqi məlumat bazası” və digər elektron məlumat bazaları da var. Bu bazalardan istifadə etmək üsullarını an.az saytında daha aydın görmək olar.

Elektron məlumat bazası linkinin (keçid) üzərinə kursoru gətirib siçanın sol düyməsini sıxdıqda məlumat bazasına haqqında informasiya daxil edilmiş şəxsiyyətlərin siyahısı açılır.

Əgər ulu öndər Heydər Əliyev haqqında məlumat bazasına baxmaq istəyirik, Heydər Əliyev irsi” linkini (keçid) seçib bu baza ilə tanış ola bilirik.

Bütün bunlarla yanaşı, Milli Kitabxana oxucularına “Kütləvi informasiyalar sistemi” adlı məlumat bazasını təqdim edir. Məlumat bazasında oxucular Rusiya və xarici ölkələrin sənaye siyasəti, yenilikləri, son 14 ili əhatə edən informasiyaları ilə tanış edilir. Burada, həmçinin

şirkətlər, tenderlər, qanunvericilik və gömrük, biletlər, otellər və s. barədə informasiyalar əldə etmək olar.

Milli Kitabxananın Humanitar elmlər zalında Azərbaycan və rus dillərində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi üzrə onlayn məlumat bazası fəaliyyət göstərir. Bu bazadan www.qanun.info (Azərbaycan dilində) və www.consulting.minimax.az (rus dilində) internet sahifəsinə daxil olmaqla istifadə etmək olar.

Milli Kitabxananın saytındakı elektron kitabxana bölməsində mikrofilməşdirilmiş ədəbiyyatın, qədim ədəbiyyatın, 15 dövrü və ardı davam edən nəşrlərin elektron məlumat bazası da mövcuddur.

Kursoru mikrofilməşdirilmiş ədəbiyyat linkinin (keçid) üstünə gətirdikdə 2 bölmə açılır ki, bunlar da mikrofilməşdirilmiş kitablar və mikrofilməşdirilmiş dövrü mətbuatdır. Kitabxana fondunda olan mikrofilmlərin tam mətninin elektron variantını da əldə etmək mümkündür. Həmçinin qədim ədəbiyyat bölməsində fonda olan qədim kitablar əsasında hazırlanmış elektron resursların siyahısı da təqdim edilir. Lakin məzmun və tarixilik baxımından qiymətli, xüsusilə, nadir nüsxələr olduğundan elektron resurslardan kitabxananın Elektron İnformasiya Xidməti və KAA (kitabxanalararası abonent) şöbəsində lokal şəbəkədə istifadə etmək olar.

Kitabxanada olan XVIII əsrin sonlarından başlayaraq Azərbaycanda nəşr olunmuş dövrü və ardı davam edən nəşrlərin elektron versiyaları da hazırlanır. Bu bölmədə Azərbaycanda nəşr olunan və İnternet saytı olan qəzetlərin, dövrü və ardı davam edən nəşrlərin elektron məlumat bazası ayrıca linklər (keçid) şəklində təqdim olunur.

İstənilən qəzetin adının üzərinə kursuru gətirib siçanın sol düyməsini sıxdıqda həmin qəzetin saytı açılır.

Lakin dünya elm sferasına müraciət etmədən, digər kitabxanalarla informasiya mübadiləsi aparmadan müasir oxucuların sorgusunu bütünlüklə ödəmək mümkün deyildir. Bu səbəbdən Azərbaycanın digər elektron resursları da mövcuddur. Qeyd edək ki, bu elektron resurslara Milli Kitabxananın saytıdan da keçid almaq olar. Milli Kitabxananın saytının elektron kitabxana bölməsinin üzərinə kursuru gətirib siçanın sol düyməsini sıxdıqda səhifə açılır ki, burada da “Azərbaycanın elektron resursları” adlı ayrıca link (keçid) var.

Aydın olur ki, digər elektron kitabxanalar və elektron kataloqlar “Azərbaycanın elektron resursları” başlığı altında verilmişdir.

İstifadəçilərə virtual kitabxana xidməti göstərən saytlar təkcə ölkədə olan virtual kitabxanalarla deyil, eləcə də dünya kitabxanalarının məlumat bazaları ilə də əlaqə yaradır.

Bu kitabxanaların məlumat bazalarına www.anl.az. saytının ana sahifəsinin sol tərəfindən “Dünya kitabxanaları internetdə” linki (keçid) vasitəsilə dünya kitabxanalarına keçid alıb, onların elektron kataloqunda və elektron kitabxanasında axtarış aparmaq olar.

Məsələn, dünya kitabxanaları linkindən (keçid) İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv ölkələrin Milli kitabxanalarına keçid almaq olar.

Ana sahifənin aşağı hissəsində Avropa (The European Library) və Azərbaycan kitabxanalarının məlumat bazalarını görmək olar.

Buradan Avropa və Azərbaycan kitabxanalarının məlumat elektron bazalarına, elektron kataloqlarına və elektron kitabxanalarına keçid almaq olar.

Beləliklə, elektron kitabxanaların yaradılması informasiya xidmətinin məlumat bazalarında axtarışın sürətli və keyfiyyətli aparılmasına, bunun da nəticəsində istifadəçilərin sayının artmasına səbəb olur.

Elektron resursların yaradılması istiqamətində atılan daha bir addım dövrü mətbuat nümunələrinin tam komplektlərinin elektron versiyasını yaratmaqdan ibarətdir. Artıq bu istiqamətdə xeyli işlər görülmüşdür. 2011-ci ildə 3499 adda ədəbiyyatın elektron versiyası hazırlanmışdır. O cümlədən İrşad (1906-1908), İqbal (1913-1915), İttifaq (1908), Yeni İqbal (1915-1917), Yeni İqdam (1915), Yeni İrşad (1911-1912), Yeni Fikir (1925-1926), Zəngi (1925-1928), Yeni Həqiqət (1911), Yurd (1979, 1983-1986, 1988, 1990-1992), Kaspi (1894), Kəşkül (1883-1891) və s. jurnallarının elektron versiyası yaradılaraq kitabxananın lokal şəbəkəsinə yerləşdirilmişdir.(4)

Milli Kitabxananın oxuculara və kitabxanalara təqdim etdiyi son yenilik kitabxanaçıların sifarişi əsasında digər kitabxanaların oxucularına Milli Kitabxananın lokal şəbəkəsində yerləşdirilmiş təmmətli kitabların müayyən hissələrinin elektron çatdırılması sisteminin tətbiqindən ibarətdir.

Ümumiyyətlə müasir informasiya texnologiyalarının Milli Kitabxanaya tətbiqi istiqamətində önəmli addımlar atılmış və bu proses davam etməkdədir.

Ədəbiyyat

1. Xələfov A.A. *Azərbaycanda kitabxana işinə dair Heydər Əliyev doktrinası uğurla davam edir.* - B.; 2009.- 185 s.
2. Xələfov A.A. *İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin xüsusiyyətləri və problemləri // Respublika.* - 2002.- 17 aprel
3. M. F. Axundov adına Milli Kitabxananın 2009- cu il hesabatı
4. M. F. Axundov adına Milli Kitabxananın 2011- ci il hesabatı
5. Tahirov K.M. M. F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının yaranması və inkişafı (1923-1959-cu illər).-Bakı; 2009.- 219 s.

Use modern information technologies in the national library named after M.F.Akhundov.

(How the use of electronic resources and electronic databases)

H. A. HASANOVA

Summary

In article reflected instructions on the use of electronic resources and electronic databases in National Library. In addition, also reflected in the article information about electronic resources which prepared by National Library.

Key words: *National library, electron resources, electron data bases*

Использование современных информационных технологий национальной библиотеке имени М. Ф. Ахундова.

(инструкции использование электронных ресурсов и электронных баз данных)

A. В. ГАСАНОВА

Резюме

В статье отражается инструкции по применению электронные ресурсы и электронные базы данных в Национальном Библиотеке. Кроме того, в статье также была указано информация о электронных ресурсов которых подготовлено в Национальном Библиотеке.

Ключевые слова: *Национальная библиотека, электронные ресурсы, электронные базы данных.*